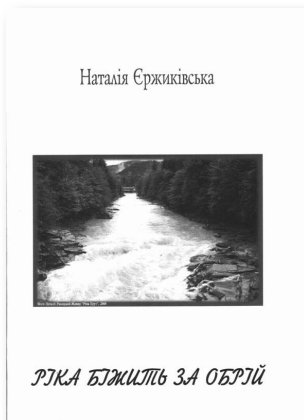

Літературна критика

Людмила Канцедал

“ПРО ЩО ШЕПОЧУТЬ КРАПЕЛЬКИ ДОЩУ...”: ПОЕЗІЯ НАТАЛІ ЛИСЕНКО-ЄРЖИКІВСЬКОЇ

Скільки ідей, задумів і натхнених мрій щомиті відвідує Наталку Лисенко (Наталію Єржиківську) – цього, певне, не скаже ніхто. Вона завжди кудись поспішає – на радіо, телебачення, у бібліотеку, щось конче “сьогодні” з’ясувати, дописати, віднести в редакцію тощо. Після кожної зустрічі з нею (навіть в ефірі) залишається почуття піднесеності й усвідомлення якоїсь неподоланої висоти поза собою і в собі самій.

Таке саме враження справила на мене й перша поетична збірка Наталі “Ріка біжить за обрій” (2010), котра нещодавно побачила світ у видавництві з приємною для кожного автора назвою “Успіх і кар’єра”. Збірка відразу була помічена, з’явилися рецензії Ольги Смольницької “Джазова імпровізація на українські слова” й Олесі Сандиги “Вишптую, творю... цікавий світ малюю...”. У першій, зокрема, наголошено, що “вірші Н. Єржиківської

– це ліричні фрагменти і цикли, і схожі на класичні максимуми строфи, і верлібри... Певною мірою збірка “Ріка біжить за обрій” нагадує ліричний щоденник, підсумок творчого діяння 70 – 80-х років. У пізніших віршах надана перевага ритмізованому верлібру, в якому дуже органічне довільне римування” (*Femina*. Альманах авангарду, психоаналізу, психотерапії, психології / Упоряд. Олена й Ольга Смольницькі. – Сімферополь, 2010. – № 9. – С. 104-106). А в другому відгуку зауважується, що “у віршах відчувається близькість поезики до українського фольклору, автентики. Окремі поезії формою нагадують народні заклинання – гіпнотичною монотонністю ритму, синонімічними перерахуваннями й повторами... Головним достоїнством поетичного обдарування Н. Єржиківської є її щирість, якась трепетна незахищеність у любові до цього світу, до людей, в чому вона не боїться зізнатися” (*Українська літературна газета*. – 2011. – 29 лип. – С. 3). До слова, оприлюдненню деяких віршів Наталі посприяв телеконкурс “Тридцять сонячних поезій” на телеканалі КДТРК, ведучою якого була акторка й поетеса Катаріна Сінчилло. Вірші, подані на конкурс, вийшли у фінал. Та, на жаль, єдина десятихвилинна вранішня програма з вечірнім повтором, яка популяризувала українську класичну й сучасну поезію, проіснувавши лише майже півтора року, а в травні 2009-го перестала виходити в ефір.

Невибагливу з поліграфічного боку та водночас продуману в дизайні, а від того дуже світлу й таємничу книжечку “Ріка біжить за обрій” хочеться розгорнути й дізнатись, яка ж вона у власній поезії – авторка численних досліджень поетичного слова багатьох відомих і невідомих широкому читацькому загалові письменників різних часів не лише українських, а й інших народів.

Перше враження не розчаровує, а підтверджує здогад: Наталчині віршовані рядочки – багатовимірні й не нададуться до сприйняття одразу. До них захочеться повернутися, крізь них зазирнути у щось незвідане, перелетіти слідом за авторкою до невідомих берегів і небуденних відчуттів: “Кінбурнський триптих”, присвячений

Олегові Єржиківському (фрагмент його подано в перекладі Валерії Богуславської), “Чаклунка”, “Кинбурнский триптих” – присвята в оригіналі, тобто російською мовою, так само “В Яремчу” – присвята Наташі Ракицькій-Жамар – авторці художнього фото (“Ріка Прут, 2008 р.”, сепія, використаного на обкладинці). І, що особливо приємно, “небуденних” навіть тоді, коли йдеться про звичайнісіньке і знайоме, наприклад, осінь на порозі сільської хати (“Вересень”):

“Горіхове осіннє листя, / терпке й пахуче золото айви, / каштан їстівний, симиренка зимня, / і груші й сливи – це твої сади...”. Чи, приміром, у лісі:

Поміж осик, що гарно вбрані
в багрянні сукні та хустки,
гуляє вітер в жовтому жупані –
хизується на всі лади.
А пані перешіптуються стиха:
“Жеби цей легінь не приніс нам лиха...”.

Фольклорна, міфологічна й біблійна символіка, ремінісценції з художньої української, російської і польської літератур (“Стомився кінь не від дороги”, “Перший сніг”, “Зустріч”, “Зі збіркою Ахматової – Олександра”, “Анна Грацці”) – усе це в поетичному оприявленні приваблює своїми національно-забарвленими смисловими та філософськими підтекстами. З-поміж них – і образ крилатого Вітру, “що по нашому сліду іде – / все підбирає, все підмічає, все в невідомість несе”; і різдвяного гурту, налаштованого на новорічний святковий лад, подаючи який авторка не цурається прямої мови, діалектизмів:

– Різдво величати – час задобряти!
Йовжко на скрипочку грає,
Дюрі-бачі бубном обертає.
А Лоці май голосно звідає:
– Пане газдо, веселити чи дорожити!?
– Веселіть і грайте – малого забавляйте,
і про чоловіка старого згадайте!..

У липні ц. р. побачила світ добірка віршів українських поетів про Різдво “Раю, мій раю, іде Коляда” (Ніжин, 2011), упорядкована Надією Данилевською. До неї ввійшов і третій вірш Наталі із триптиха “Кроки” (“I. Ой бо ж, глибока часу криниця!..”, “II. Серце бентежне, серце тривожне...”, “III. – Різдво величати – час задобряти...”), фрагмент із якого процитований вище.

Світанок, народження дня й відчуття його вранішніх, обідніх і вечірніх годин передано у вірші “Джазова імпровізація” зовсім неочікуваними виражально-зображальними засобами: “Зранку день – латинське *ovum*, / А до обіду, – як писанка інкрустована, / Як забавка майстра...”. Тут поетична тканина тексту підпорядкована різнотональній ритмомелодиці. Якщо перша строфа тяжіє до розповідної форми, то друга передає міську суєту-суєт: “І шовк повітря, й віск годин, / і фарби справ – на батік міста, / де підвечірок – галерея картин / митця-постмодерніста...”. Остання ж строфа прописана в іронічно-жартівливому ключі з використанням казкових елементів. Бо й справді, усі ми родом із дитинства й наївно віримо, коли “нічка – сіра мишка... зачіпає яйце хвостиком – небом розбігаються курчата”. Глибоко архаїчна віра в магію, у чарівників і диво та присутність його в нинішньому дні відбита в поезії “Чаклунка”, де постає образ безстрашної чорноліської знахарки (“стара чаклунка в чорній сукні”), що:

Зрізає чагу й чорноплідну горобину,
а на галявині – копає чорнокорінь.
Зрива чебрець, і череду, і чемерицю –
ні пугача, ні чеглика, ні вовка,

ні звіра, ані птаха не боїться.
До неї місяць з неба промовляє.
дерева й трави й зорі неозорі
дарують в ніч червневу:
ліки від розпуки, намовлянь і згуби,
зело від розлуки, зілля на весілля.

Візуальний ряд, позначений таємничим ореолом, стає зримим, відчутним й емоційним ще й завдяки алітераційним (“ч”, “з”) й асонансним (“о”, “е”) повторенням. Відмічу вірші, позначені осінніми настроями: “Натюрморт”, поштовхом до написання якого стала картина художниці Ніни Котек “Квіти” (1970); “Білий голуб”, “Безсоння” і “Спогад”. Щодо останнього твору, то, читаючи його, щиросердно переймалася тими інтимними переживаннями, які ніби лише мені довірила лірична героїня, а відтак справді близькими й милими серцю стали і старовинне польське місто Гданськ, і закарпатське містечко Іршава.

Невеличка, на 56 сторінок, поетична збірка, що подає доволі широке коло зацікавлень авторки, умістила в себе чимало: штрихи-враження від її творчості Зінаїди Пахолук (“Вірші... полонили мене своєрідною ритмомелодикою, образністю, відвертістю ліричної героїні”) та Валерії Богуславської; простору, як на такий обсяг, передмову Павлини Дунай “Поетичні рефлексії Наталки Єржиківської”. За ними – поезії, написані українською мовою, та переклади з російськомовних Наталчиних віршів Валерії Богуславської у розділі “Цвітний серпень”; авторські “Переклади” з польської – Ю. Тувіма, Ю. Чеховича та з російської – Ф. Сологуба; поезії російською мовою – розділ “Кинбурнский август”.

Між іншим, вважаю, варто вказати, чому були перекладені нею вірші Федора Сологуба “Кам’яні будиночки, всі по три віконця...” і “Минуть усі ці дні, життя зав’ється наше...”. Обидва тексти, датовані 7 груднем 1913 р. із зазначенням місця написання – “Єлисаветград, вулиці”. Саме з торішньої статті Н. Єржиківської¹ можна дізнатися історію виникнення цих поезій та гіпотетичне авторське припущення стосовно знайомства Є. Маланюка з петербурзьким письменником. Отже, посилаючись на публікацію, перекажу лише основне.

6 – 8 грудня 1913 р. російський письменник перебував у Єлисаветграді (нині Кіровоград). Тут 7 грудня, перед лекцією “Мистецтво наших днів”, яку мав прочитати увечері, популяризуючи філософсько-естетичні засади російського символізму, він вирішив познайомитися з містом, що й надихнуло його на поетичні тріолети, один з яких у перекладі Наталі подаю нижче:

Кам’яні будиночки, всі по три віконця,
Ви спокійно-радісні, що вам побажать?
Вашим тихим бранцям поспішати нікуди,
Милі ці будиночки, всі по три віконця,
Знане вам томління, непозбутня жага?
Все, що було полум’ям, – нині вже зола.
Затишні будиночки, всі по три віконця,
Вам, спокійно-радісним, нічого бажать.

7 грудня. 1913

Єлисаветград. Вулиці.

Змістове наповнення поетичної книжки “Ріка біжить за обрій” дуже цікаве й розмаїте. Однак від такої концентрації різноманіття, на мій погляд, у читача можуть виникнути й “проблеми” щодо усвідомлення та оцінки репрезентованого поетичного доробку в цілому, оскільки людина, на розуміння О. Потебні, “вдаючись

¹ *Єржиківська Н.* До історії написання Федором Сологубом поезій “Минуть усі ці дні, життя зав’ється наше...”, “Кам’яні будиночки, всі по три віконця...” // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского.* – Сер. “Филологические записки. Социальные коммуникации” / Ред. кол. Н. Д. Багров и др. – Симферополь, 2010. – Т. 23 (62). – № 1. – С. 98.

від однієї мови до іншої, змінює разом з тим характер і напрям течії своєї думки, до того ж так, що зусилля її волі тільки змінює колію її думки, а на подальшу течію її вплив лише опосередкований”¹. Та ще ж переклади, за О. Потєбнею, несуть у собі кожен нове, відмінне від оригіналу поняття, незалежно від ступеню володіння мовами перекладачів. То скільки ж їх тоді – понять – у збірці? Можливо, й забагато одразу?..

Збірку прикрашають графічні роботи художника Олега Єржиківського “Дон Кіхот”, “Из Кинбурна”, а також виконаний ним графічний портрет Наталії над текстом її біографії.

Щиро вітаючи авторку з першою поетичною збіркою, бажаю їй у наступній зосередитись винятково на *власній* поетичній персоні. Збільшувати обсяг збірки, на моє бачення, варто за рахунок своїх, а не перекладених (навіть якщо й дуже майстерно!) поезій і зроблених нею перекладів. В ідеалі поетичних збірок у Наталі має бути кілька: віршів, написаних українською та російською мовами, перекладів, оскільки така потреба, переважно літературних ремінісценцій, для неї, вочевидь, існує. Її щирий голос так само проникливо знову звертається до нас: “О, весни неповторних стартів – / Із літа в осінь, – в зимній снігопад, / Хоч “хижий меч” відміряних годин на варті, / Моя стихія – біг, і час цінніший устократ...” (*Femina*. Антологія авангарду, психоаналізу, психотерапії, психології / Упоряд. О.С. та О.М. Смольницькі. – Сімферополь, 2011. – №10. – С. 193. Рос., укр., англ. та нім. мовами).

¹ Потєбня А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – С. 164 (переклад наш. – Л.К.).

Отримано 20 листопада 2010 р.

м. Київ-Гадяч

Наталка Лобас

ЗУСТРІЧ, ЯКА ВІДБУЛАСЯ: НАТАЛКА БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ

Наталка Білоцерківець уже давно знайшла своє місце в сучасній українській поезії (одне з літературних видань зарахувало її до т. зв. “перших вісімдесятників” поряд із Г. Пагутяк, Т. Федюком, В. Герасим’юком та ін.¹), хоча йдеться радше про вихід на сцену, адже протягом усіх цих років з’являлися друком книжки поетеси (остання – “Готель “Централь” 2004 р.). Рік 2009-ий ознаменувався виходом польського перекладу її віршів – зб. “Троянда і ніж”².

Якось в одному з інтерв’ю поетеса згадувала, що в дитинстві їй пророкували долю Лесі Українки³. Однак очевидно, що напевд чи хтось наважився би назвати її “одиноким мужчиною на всю соборну Україну”: важко знайти поезію більш жіночу й жіночну. І ця жіночість забарвлює не лише відверто інтимні вірші, а й ті, що шукають сенсу буття. Світ цієї поезії амбівалентний. Троянда і ніж – свого роду дві осі, навколо яких обертається земля Білоцерківець. Чорне і біле, між якими всі відтінки почуттів та емоцій. Світ, в якому “лагідна земля, де діви, мов кришталь” і “червоний колір скель, де келії ченців”, у якому весільний танок переходить у танець смерті; світ, де молоко, мед і цикута.

¹ *Хрестоматійний* додаток до часопису “Плерома”. – Вип. 3 на <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/zmist.htm>

² Róża i nóż / Wybrał i przelożył Bogdan Zadura. – Zerzów: “Fraza”, 2009. – 60 s.

³ Кононенко Є. Наталка Білоцерківець: Родина для мене не менш важлива, ніж поезія: Розмова з романтичною одруженою жінкою. – <http://www.umoloda.kiev.ua/number/874/164/31821/>